

LENE FLINTHOLM. Én roman, to oversættelser: Pascual Duarte på dansk. Center for Oversættelser, Københavns Universitet. 1998. 170 s.

Anmeldt af Annette Grindsted

De færreste er sikkert klar over, at over halvdelen af de litterære værker, der udgives i Danmark om året, er oversættelser. Som læsere af udenlandsk litteratur på dansk er det jo gennem oversættelsen, vi får kendskab ikke blot til den bog vi læser, men også til forfatteren og den kultur forfatteren tilhører. Oversætter, som læserne som regel ikke har den ringeste anelse om hvem er, kommer med andre ord til at indtage en central rolle som bindeled mellem forfatteren af originalværket og læserne.

Det er derfor højst relevant at fordybe sig i oversættelsesprocessens mange aspekter, både set fra originalværkets, et oversætter- og et læserperspektiv, og tage stilling til hvilke krav der kan stilles til den gode oversættelse.

Det er dette problemområde Lene Flintholm ønsker at belyse i sin afhandling. Hun tager afsæt i en oversættelse fra 1950 og en anden fra 1990 af romanen 'La familia de Pascual Duarte', der blev skrevet i 1942 af den kontroversielle spanske forfatter Camilo José Cela. Når netop disse to oversættelser er interessante, skyldes det først og fremmest at de repræsenterer to forskellige epoker i oversættelsesverdenen, nemlig perioden før og efter lingvistikens indtog i oversættelsesteorien. De to oversætteres valg af strategier afspejler således de tænkningsskift, der er sket i perioden mellem udgivelserne.

Lene Flintholm interesserer sig specielt for forholdet mellem oversætter og tekst og forholdet mellem læser og tekst. Til sit arbejde med disse områder har hun udviklet en model til oversættelsesanalyse, der indeholder tre elementer. For det første undersøger hun på baggrund af anmeldelser fra aviser og af læserfortolkninger hvordan oversættelserne fungerer som produkt i modtagerkulturen. Hvordan fortolkes de, og hvordan accepteres de sprogligt? På baggrund af komparative analyser undersøger hun for det andet forholdet mellem oversættelser og original. Hvordan forholder oversætterne sig til originalværket, og hvilke problemer opstår der i omkodningsprocessen fra kildesprog til målsprog? Hvilke lokale strategier anvender oversætterne for at løse dem? Lene Flintholm er specielt interesseret i elementer fra den spanske kultur, som ikke

umiddelbart lader sig overføre til dansk. For det tredje sammenholder hun de to første trin for at undersøge forholdet mellem oversættere og tekst. Hvad er oversætternes globale strategier? Og hvilken effekt har de på fortolkningen af romanen?

Mens oversættelseskritik for nogle består i en sammenligning af original og oversættelse, er det for andre læsernes respons, der er et mål for kritikken. Det er i disse to positioner, Lene Flinholm placerer sig oversættelsesteoretisk. I den respons-orienterede model vurderes oversættelsens funktion i modtagerkulturen uden at originalen tages i betragtning. Om oversættelsen er vellykket eller ej er altså ikke et spørgsmål om relationen til originalen, men udelukkende om oversættelsen efter læsernes mening fungerer som en flydende tekst i målkulturen.

Også i den bearbejdningsorienterede forskning er det oversættelsen som produkt, der er af interesse. Oversættelsesprocessen ses som en bearbejdning af originalteksten med henblik på effektiv indlemmelse i modtagerkulturen, og i beskrivelsen af denne bearbejdning analyseres de strategier og konstante valg, oversætteren har gjort brug af.

I den bearbejdningsorienterede retning, som egentlig udspringer af litteraturforskningen, ses litteraturen som et komplekst, dynamisk polysystem, der er karakteriseret af interne oppositioner og konstante forandringer. Modsætningerne omfatter kanoniseret versus ikke-kanoniseret litteratur, nyskabende versus konservative litterære modeller, modsætninger mellem genrer etc. Man kan, forklarer Lene Flinholm, ved at undersøge oversættelsen belyse den oversatte teksts indflydelse på nationallitteraturen samt hvilke problemer originalteksten har givet oversætteren. For øvrigt giver polysystemteorien også plads til omskrivninger for børn, kommenterede og forkortede udgaver, antologier m.v. Alle er de udgaver af samme metatekst, som de repræsenterer forskellige omskrivninger af.

I dette polysystem, der igen indgår i et større, kulturelt polysystem, indtager oversættelserne deres plads på lige fod med den originale litteratur. Selvom de bearbejdningsorienterede forskere ifølge Lene Flinholm nærmest erklærer den lingvistiske retning inden for oversættelsesteorien krig, betyder det ikke, at de slet ikke benytter en lingvistisk tilgang i deres arbejde, blot tager de målsprogsteksten som udgangspunkt. De undersøger de konkrete sproglige realiseringer, oversættelsen består af og beskriver løsningerne på de

faktisk opståede problemer, i stedet for at undersøge kildeteksten for mulige faldgruber og anvise metoder til løsning af disse problemer.

Lene Flinholm beskriver også kort en rent lingvistisk tilgang til oversættelsesteori. Oversættelse ses som en rent lingvistisk omkodningsproces, hvor oversætteren ved at kende det underliggende system på kildesproget kan finde den sproglige ækvivalent på målsproget. Her belyser man imidlertid ofte teoretiske problemer med eksempler taget ud fra deres sammenhæng, og det er jo slet ikke Lene Flinholms ærinde at betragte oversættelser af litterære værker som løsrevne, rent sproglige fænomener

Lene Flinholms model er baseret på en kombination af responsorienteringen og bearbejdningsorienteringen, da hun, som hun anfører, herved opnår et bredere grundlag for at kunne bestemme hvilke faktorer, der er medbestemmende for oversættelsens funktion i målkulturen.

Men hvad forstås ved læser-respons? Lene Flinholm definerer 'læser' som den reale læser, dvs. den konkrete person, der sidder med bogen i hånden. Denne læser skal have et grundigt kendskab til dansk. Det skal være en trænet læser, der dog hverken er litteraturspecialist eller har noget specielt forhold til spansk kultur i almindelighed og spansk litteratur i særdeleshed. Med hensyn til respons, så er spørgsmålet ikke, om læseren fortolker teksten korrekt; spørgsmålet er, hvilken reaktion læsningen fremkalder. Lene Flinholm sætter sig altså ud over den holdning, at tekster bærer en immanent betydning, som man kan finde ind til ved at studere teksten isoleret. Der er altså ingen objektiv, korrekt forståelse af teksten. Tekstens betydning realiseres gennem læsning, og hver enkelt læser skaber sin egen betydning. Læser-respons er altså de reaktioner, ikke-professionelle læsere udviser under læsning af et litterært værk. I tråd hermed mener Lene Flinholm ikke man kan tale om at måle reaktioner, da 'måle' uvægerligt indebærer en vurdering. Derimod taler hun om at registrere reaktioner.

Lene Flinholm ønsker som nævnt at belyse oversættelsernes funktion i målkulturen med udgangspunkt i modtagernes reaktioner på teksten, både som sprogligt og litterært fænomen. Når hun taler om teksten som litterært fænomen, mener hun dels hvordan teksten fungerer som roman hos læserne, dels hvordan den placeres i det danske polysystem i henholdsvis 1950 og 1990. I dette øjemed har hun valgt to forskellige former for læsning. Den første kaldes 'innocent reading', hvor den reale læser skal notere de steder, der

forekommer underlige i oversættelsen. Herefter sammenlignes disse steder med originalteksten. Denne form for læsning er velegnet til at undersøge om de valgte strategier skaber den ønskede effekt i modtagerkulturens læsere, såvel sprogligt som indholdsmæssigt. Rent praktisk har hun bedt to reale læsere om at læse 1950-oversættelsen og to andre reale læsere om at læse 1990-oversættelsen. De er blevet bedt om at læse de oversatte romaner, som de ville læse enhver anden bog, idet de dog løbende skal gøre anmærkninger, når noget i teksten tiltrækker sig deres opmærksomhed. Denne del af undersøgelsen er fulgt op af interview. (Det anvendte spørgeskema er vist i et bilag til afhandlingen). 'Innocent reading' siger imidlertid ikke noget om hvordan oversættelserne forholder sig til originalen. Derfor er denne analyse fulgt op af en parallel nærlæsning af original og oversættelse. Hermed kan afhandlingens andet formål følges, nemlig at undersøge oversætterens valg af strategier. Der er tale om en primært lingvistisk analyse af perioder på det grammatiske, semantiske og stilistiske niveau, hvor oversætternes valg af lokale strategier identificeres.

Udover at teste de to oversættelsers funktion i målkulturen undersøges tillige tekstens antagelighed som roman i målkulturen. Dette gøres dels på grundlag af 'innocent reading' foretaget af reale læsere, dels ved at analysere anmeldernes opfattelse af den oversatte roman på udgivelsestidspunkterne. Kun sidstnævnte analyse gør det muligt at se hvorledes man placerede romanen i det danske poly-system i 1950.

Analysens sidste del omhandler perspektiverne vedrørende forholdet mellem oversætter og tekst, således at man kan få et billede af, hvilke overvejelser og beslutninger der ligger bag de globale oversættelsesstrategier. Hermed skabes tillige et grundlag for at bedømme oversættelsesmæssige normer, der danner grundlag for etablering af ækvivalens.

I beskrivelsen af originalværket lægges der vægt på at det er kontroversielt og banebrydende i spansk litteratur. Værket gav startskuddet til den stil der kaldes 'tremendismo', en sort realisme præget af vold og kriminalitet, skrevet i et frækt, til tider simpelt sprog. Lene Flintholm skitserer romanens overfladehandling og hun karakteriserer stilistik og sprogbrug. Hvad angår fortolkningsrammen, påpeger hun at hun frem for en individuel-liberal analyse, der tager udgangspunkt i hovedpersonen Pascual på baggrund af hans opvækst, ønsker at inddrage kulturspecifikke elementer i

fortolkningen af hans handlinger og tanker. Her beskriver hun en række væsentlige ingredienser, som landsbysfæren og opnåelse af accept og respekt som mand i denne sfære, opnåelse af accept og respekt som søn, samt den katolske religions normer og regler, med særlig vægt på begreber som syndsforladelse, benådning og tilgivelse (her er navnesymbolikken væsentlig, idet 'Pascual' skal lede vore tanker hen på offerlammet). Derudover fremhæves kønssfæren med vold og seksualitet som vigtige ingredienser.

Lene Flintholm beskriver velstruktureret og detaljeret, med righoldige eksempler, resultatet af sine analyser af de to oversættelser. Eksemplerne består af den oversatte periode ('det var mig umuligt'), perioden i originalværket ('me era imposible') og i videst muligt omfang en ord-til-ord oversættelse ('mig var det umuligt'), således at også læsere uden spansk-kompetence kan følge med. Det viser sig, at de to oversætters globale strategier har været meget forskellige. Oversættelsen fra 1950 bærer på det sproglige plan præg af loyalitet mod kildeteksten, idet udtryk og formuleringer i videst muligt omfang bevares. På det indholdsmæssige plan søges derimod nærmere en kulturel tilpasning til den danske læser. Imidlertid manipuleres der noget med visse elementer i romanen, muligvis for at den med sit noget umoralske indhold ikke skulle støde læserne, som det skete i Spanien. I oversættelsen fra 1990 har ønsket om at skabe en flydende dansk tekst været vægtet højere end loyalitet mod kildeteksten, medens oversættelsen på det indholdsmæssige plan synes at kræve af læserne, at de ved mere og tænker mere selv. Begge oversættelser placeres pænt i det danske polystem både af anmeldere og læsere. Hvad angår læsernes forskellige fortolkninger, særligt når de specielle spanske kulturelle manifestationer tages i betragtning, kan det være svært at udrede i hvilket omfang forskelle i fortolkningsretninger skyldes oversætternes valg af globale strategier og i hvilket omfang de skyldes læser-orienterede faktorer.

Lene Flintholm nævner selv nogle problemer, der er forbundet med hvordan man kan måle læser-respons empirisk. På det metodiske plan er dette afgjort også afhandlingens største svaghed. Som hun selv anfører, afføder den 'innocent reading' som de fire informanter har gennemført, ikke tilstrækkeligt mange data, og det er måske én af grundene til at hun har valgt at supplere denne del af undersøgelsen med interview. Afhandlingen indeholder imidlertid ikke et ord om hvilke metodiske overvejelser hun har gjort sig ved valg af interviewform, udarbejdelse af spørgeskema, gennemførelse

og tolkning af interviewene. Det kan man med rimelighed forvente af en videnskabelig afhandling. Når det drejer sig om 1950-oversættelsen er der også det problem, at det ikke er muligt at få datidens læsere til at respondere. Derfor vælger Lene Flinholm den løsning at lade den tids avisanmeldelser indgå i analysen, for kun på den måde kan hun placere oversættelsen i det dengang eksisterende polysystem. Løsningen er elegant, men kunne være uddybet. For det første falder litterære kritikere uden for definitionen af den reale læser. Som læser af afhandlingerne vil man vel gerne vide hvordan de to læsergrupper forholder sig til hinanden med deres respektive kompetencer. For det andet nævner Lene Flinholm at antallet af informanter burde være større. Spørgsmålet er så hvordan man med den mangfoldighed, man må forvente at finde i reale læsers responser, kan placere oversættelserne i polysystemet.

Det skal endelig nævnes, at afhandlingen indeholder en bibliografi fra 1636 til 1996 over spansksproget skønlitteratur, der er oversat til dansk. Med Lene Flinholms afhandling og denne bibliografi vil spanskkyndige, der ønsker at udforske området være godt hjulpet på vej.

Alt i alt er Lene Flinholms afhandling velstruktureret og skrevet i et lettilgængeligt sprog. Den er et værdifuldt og nyttigt stykke arbejde, der også ville kunne inddrages i oversættelsesdiscipliner på den humanistiske overbygningsuddannelse og tilføre et spændende teoretisk og metodisk fundament i undervisningen.

*Institut for Sprog og Kommunikation
Syddansk Universitet
Odense Universitet
DK-5230 Odense M*